

A 13. század második felében alapított brünni Špilberk vár az évszázadok során számos változáson ment keresztül. A cseh királyok gótikus kastélyából és a morva őgrófok székhelyéből a 17. század közepétől hatalmas barokk erődde alakult át. A 18. század közepén a szintén városfallal védett Brünn városával együtt Morvaország legjelentősebb erődrendszerét alkotta. A špilberki fellegvár erődrendszerének – amelyet a neves erődépítő, Pierre Philippe Bechade de Rochepine hadmérnök tervezett – részét képezték az 1742-ben elkészült KAZAMATÁK is.

• A KAZAMATÁK a katonai terminológia szerint a föld alatti és föld feletti erődítményrészekben található, általában boltozatos, lövedékek ellen védett terek. Špilberkben raktározási funkciót töltöttek be, és az erődöt fenyegető veszély esetén az itteni, megerősített helyőrség számára nyújtottak menedéket.

• 1783-ban az osztrák börtönrendszer reformjának részeként II. József császár úgy döntött, hogy a špilberki erődben a legsúlyosabb és legveszélyesebb bűnözők számára létesít börtönt. Elrendelte, hogy a hátsó várárokban álló régebbi börtönépület mellett az északi kazamaták (az úgynevezett józsefi traktus) felső emeletét is börtöncélokra alakítsák át. Az átalakítás befejezése után, 1784 júniusában helyezték el itt az első foglyokat. Fél évvel később – 1784 decemberében – a császár újabb parancsát hajtották végre, amely szerint az életfogytiglani büntetésre ítélt bűnözőket az alsó szinten, „a legmélyebb és legrosszabb kazamatákban” helyezték el. Ebből a célból fokozatosan 29 egyedi tömlőcöt építettek vastag deszkákból és gerendákból, amelyekhez odaláncolták a foglyokat. 1785-ben a déli kazamaták felső emeletét is börtönné alakították át, de ezeket csupán József utódja, II. Lipót uralkodása idején kezdték el használni (lipóti traktus). 1790 májusában II. Lipót császár eltörölte az életfogytiglani elítéltek alsó kazamatákban való fogva tartását, beleértve a falhoz láncolás büntetését is, és egyéb enyhítéseket vezetett be az elítéltekre nézve. A kazamaták felső szintjei azonban egészen a 19. század 30-as éveinek elejéig börtönként szolgáltak.

• A tömegcellákba (méretüktől függően 12-50 főre tervezték őket) csak életfogytiglani börtönbüntetésre és hosszabb, súlyosabb börtönbüntetésre ítélt „közönséges” bűnözőket, főként gyilkosokat, rablókat és gyújtogatókat zártak be. A špilberki kazamaták céljukat és jellegüket tekintve a legzordabb tömlőcök voltak az egész monarchia területén. A kazamatákba nem helyeztek magasabb státuszú személyeket és úgynevezett állami foglyokat sem. Erre a célra eredetileg a hátsó árokban lévő régi börtönépület felső emeletén lévő helyiségeket szánták, később pedig a laktanyaépületek egy részében, főleg az északi szárnyban lévő helyiségeket. Az eredetileg földszintes épületben 1800-ban börtöncellákat alakítottak ki (egyenként két személy számára), és egy emeletet emeltek rá. Ezután a politikai foglyokat helyezték el benne, többek között az olasz carbonari mozgalom tagjait és más, a Habsburg abszolutizmus ellen lázadókat is itt tartották fogva.

• A špilberki katonai erőd és az egyre növekvő börtön együttélése, amely épületegyüttes II. József 1783-as reformja óta polgári közigazgatás alatt állt, számos problémát és kölcsönös nézeteltérést hozott magával.

Miután a špilberki erődrendszer fontos részeit a távozó napóleoni francia seregek 1809-ben lerombolták, az erőd elvesztette hadászati jelentőségét, és 1820-ban megszűnt. Az egész špilberki vár polgári börtön lett, és a még ezen évszázad 30-as és 40-es éveiben elvégzett átfogó átalakítások teljesen megváltoztatták a jellegét. Az új börtönépületek és a börtönrendszer fokozatos humanizálása a 18. század 30-as éveinek elején véget vetett a kazamatás börtönöknek.

• Az utolsó, 1833-as átalakítások során a nagy cellák egy részét kisebb cellákra építették át, amelyeket aztán egy ideig kivételesen a börtönszabályok súlyos megsértése esetén, rövid távú büntetésekre alkalmaztak. A špilberki börtönt I. Ferenc József császár 1855-ben megszüntette, és a vár épületei több mint 100 év elteltével laktanyaként és katonai börtönként újra katonai célokat szolgáltak.

• A kazamatákat, mint egykori híres börtönt, két évnyi átalakítás után 1880-ban nyitották meg először a nagyközönség előtt, Anton Costa-Rosettinek, a brünni katonai épületeket kezelő intézmény akkori igazgatójának köszönhetően. Több mint 100 éven át nagy érdeklődésnek örvendtek a látogatók körében – Brno és Morvaország egyik legnagyobb turisztikai látványosságává váltak. A kazamatákat már a megnyitáskor számos romantikus és mindenekelőtt hátborzongató mitosz és legenda övezte ➔, amelyek azonban nagymértékben ellentmondtak a történelmi valóságnak. Az évek során ezek a mitoszok és legendák egyre inkább elterjedtek, behatoltak a köztudatba és az irodalomba, beleértve a városi idegenvezetőket is. A kazamaták eredeti formája is jelentősen megváltozott. Ehhez nagy mértékben hozzájárultak a német hadseregnek a II. világháború végén végrehajtott átalakításai, amikor az északi kazamatákban a špilberki német helyőrség számára óvóhelyet alakítottak ki.

• A kazamaták 1987-92-es átfogó rekonstrukciója, ami a teljesen leromlott állapotuk miatt vált szükségessé, megkísérelte visszaadni a 18. század végéi, illetve a 19. század eleji formájukat, abból az időből, amikor II. József uralkodása alatt az erődépületből a legkegyetlenebb börtönné alakították át őket. Ennek az időszaknak állít emléket a kazamaták egyes belső tereinek a berendezése is, amely kísérletet tesz arra, hogy a mai látogatóknak bemutassa a helyi börtön II. József korabeli kialakítását és berendezéseit. A „nemzetek börtönének” is nevezett špilberki börtön további felhasználási célokat is betöltött – többen is itt raboskodtak ugyanis a francia forradalom támogatói, a magyar jakobinusok, olasz hazafiak, lengyel forradalmárok közül. Ezen kívül más nemzetek tagjai is raboskodtak benne az első világháború alatt és után, kiváltképpen a náci megszállás alatt. – Ennek állít emléket a vár északi szárnya földszintjének autentikus helyiségeiben elhelyezett expozíció.

• A kazamaták jelenlegi bemutatása, mint a barokk erődépítés és a II. József uralkodása alatt fennálló börtönrendszer egyedülálló kiállítása eredeti tervek, írásos dokumentumok és a korabeli történések tanulmányozásán alapul, és a Brünni Városi Múzeum történészei, brünni építészek és építők közös munkájának az eredménye.

➔ Néhány mítosz és legenda

Patkánycsatorna (állomáshely 2)

A lázadó bűnözőket állítólag a lábukra helyezett lánccal a csatorna aljához kötözték, majd hagyták, hogy az éhes patkányok lakmározzanak a végtagjaikból. Rossetti, a neves történétíró az útikönyvében így írta le az egyik büntetést, de utána megjegyezte, hogy ez a hír nem garantált, és csak érdekességként ír róla.

Kínzókamra (állomáshely 5)

A kínzóeszközök installációja a špilberki kínzókamráról szóló egyik álegendára emlékeztet. A kínzóeszközöket először 1880-ban helyezték el itt, amellyel megalapozták ezt a legendát. Špilberkben valójában nem volt „kínzókamra”. Az úgynevezett fájdalomkózosási jogot a 18. század 70-es éveigi alkalmazták a bírósági kihallgatások során. Az eszközök másolatai a büntető törvénykönyv rajzmetszetei és eredeti múzeumi darabok alapján készültek.

Nedves ágyak (állomáshely 9)

A hütlenséget elkövető nőket élve falazták be a falban lévő mélyedésekbe. A boltozaton lévő lyukakból jeges víz csöpögött a fejükre, amíg meg nem örültek. A 18. század végén ez a fajta drasztikus büntetés a mi területeinken még nem létezett. Valószínű, hogy ezeket a falon lévő lyukakat 1880 után hozták létre, azzal a szándékkal, hogy „nedves ágyként” működjenek.

Éheztető (állomáshely 19)

Valószínű, hogy itt eredetileg egy éheztetőterem volt. Ez egy legenda, amely a későbbi időből származik. Špilberkben volt ugyan éheztető, de egy másik korban és a vár egy másik részében igen.

Gázkamrák, vágóterem (állomáshely 27)

A második világháború vége után elterjedt, hogy a náciak a kazamatákban gázkamrákat és ú.n. vágótermet terveztek építeni. Erre vonatkozóan azonban semmilyen dokumentumot nem találtak.

II. József császár (megállóhely 28)

Az egyik történet szerint II. József császár egy órára bezárkózott az egyik ilyen cellába, majd kijelentette, hogy ott többé senkit sem szabad fogva tartani. Az igazság az, hogy éppen II. József volt az, aki ezt a kegyetlen büntetési formát eredetileg bevezette.

Hírneves špilberki foglyok cellái

Az 1880-as évben az északi kazamaták első emeletén a várnéző túrák vonzóbbá tétele céljából olyan cellákat nyitottak meg, amelyekben a hírneves špilberki foglyok portréit helyezték el. Ilyen volt például Václav Babinský hírhedt bűnöző (állomáshely 17), Silvio Pellico olasz költő (állomáshely 21) vagy Franz Trenck osztrák ezredes (állomáshely 25) cellája. Tény viszont, hogy a kazamatákban e személyiségek egyike sem volt elhelyezve.

További várlátogatási útvonalak

A
VÁR

TÖRTÉNETE

VÍZTÁ
RO
LÓK

A ŠPILBERKI VÁRBAN

BAS
TI
ON

AZ ERŐDÍTMÉNY

K
A
Z
A
M
A
T
Á
K

B
Ö
R
T
Ö
N
Ö
K

H

vár és erődítmény

Špilberk

#hradspilberk #vilatugendhat #meninskabrana #arnoldovavila

KIÁLLÍTÁSOK

KÉPTÁR

KAZAMATÁK

Látogatási útvonalak

Kulturális rendezvények

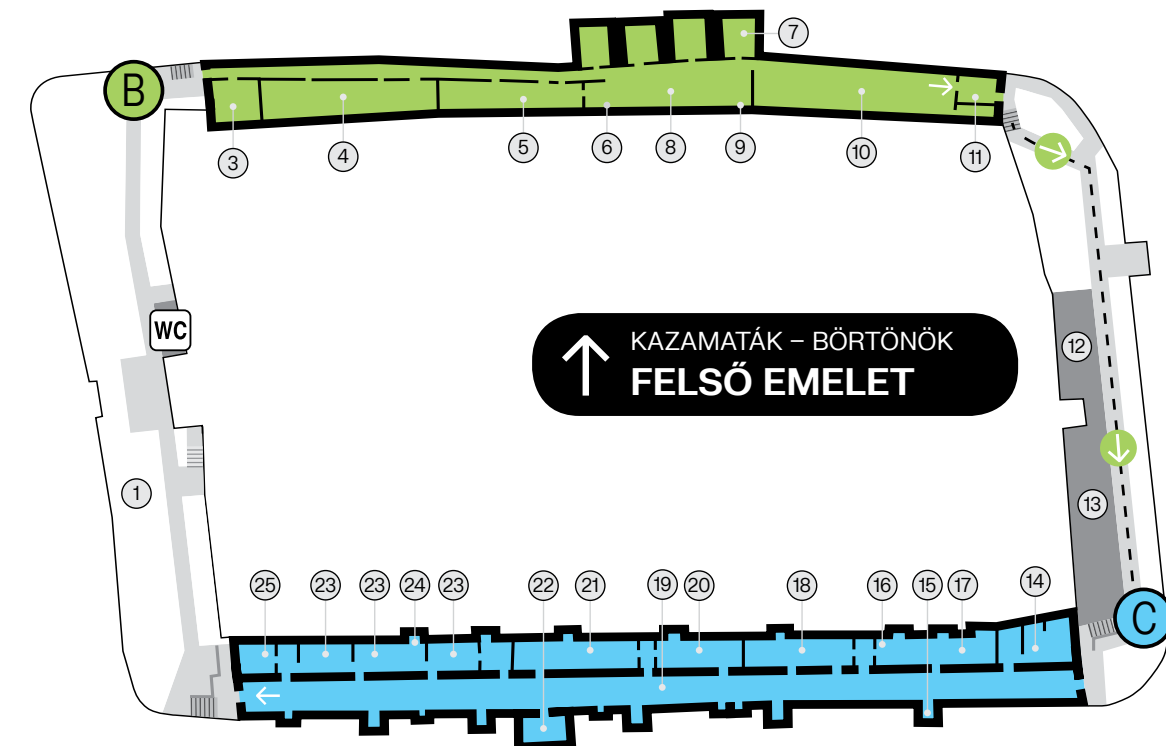
Kilátó

M M M

Muzeum
města Brna

Muzeum města Brna, p. o.
Špilberk 210/1
662 24 Brno

T 542 123 661
info@muzeumbrna.cz

A LÁTOGATÁS IRÁNYA

● bejárat / kijárat kis várudvar

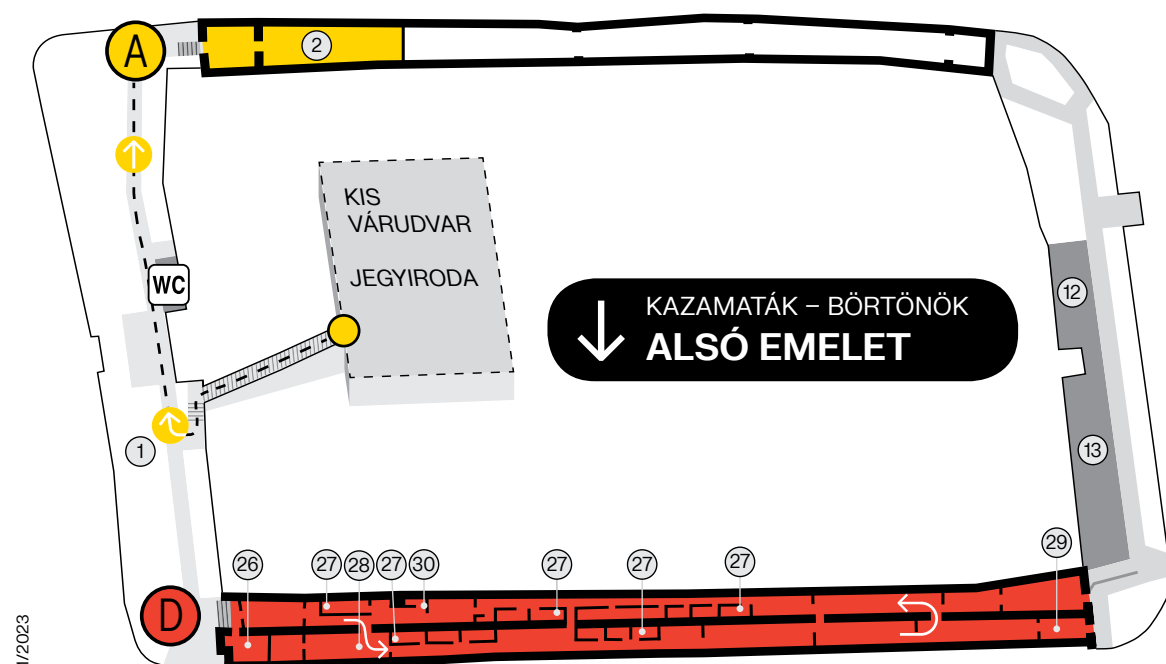
A alsó emelet

B felső emelet

C felső emelet

D alsó emelet

←

SKÁLA

10 méter

ELÜLSŐ (KELETI) ÁROK

1 Az árkok és kazamaták terve – a börtönhöz igazítva (1784).

A B DÉLI KAZAMATÁK / az ú.n. lipóti traktus

A ALSÓ EMELET (1742) – nem börtöncélokra használták

2 A hátsó árok vízvezető csatornájának maradványai, amely az első árok déli fala alatti vízvezető aknához csatlakozik.

B FELSŐ EMELET – 1785-ben börtönné alakították át, és kb. 1790-től használták.

3 Helyiség a börtönörök számára (1785) – installáció

4 Cella 29 fogoly részére (1798) – installáció.

A cserépkályhát a folyosón lévő, megmaradt tüzterekből fűtötték

5 Cella 23 fogoly részére

6 A felső kazamatákat nappal részben a felülvilágító-aknákon keresztül beeső napfény, éjszaka pedig a folyosón lévő öt olajlámpa világította meg.

7 Kenyérsütő kemencék (1745), amelyeket később lebontottak, és kéményeiket szellőzőaknává bővítették (1805)

8 Cella 27 fogoly részére (1798) – a sérült folyosófal nagy részét 1980-ban eltávolították. Az 1785-90 közötti években ebben és az előző két cellában 31 fából készült kamra volt elhelyezve az életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték számára.

9 Emlékeztető az egyik leghíresebb špilberki legendára

A keresztirányú falba (1785-ben épült) vésett üreg okot adott egy képtelen legenda keletkezésének, amely szerint a nyílásba a hűtlen nőket falzták be büntetésül, és a fejükre felülről vizet csepegtettek. Az ötlet és a hozzá tartozó installációk a 20. század elején keletkeztek.

10 Cella 50 fogoly részére (1798) – a legnagyobb cella Špilberkben –, amely a börtön átalakítása után is fennmaradt a kazamatafolyosó teljes szélességében. A fekvőhelyek a két hosszanti oldalon helyezkedtek el, a hátsó sarokban lévő kályhát a szomszédos kamrából az örök kályhájával együtt fűtötték.

11 Helyiség a börtönörök számára – bejárat a hátsó árokba (1785)

HÁTSÓ (NYUGATI) ÁROK

12 A földszintes börtönépület maradványai (1783 októberében építették). Cella 8 fogoly részére, kandallóval felszerelt kis előtérrel és egy helyiség két ör részére.

13 Kétemeletes börtönépület alapjai (18. század első fele)

A földszinten: cellák, úgynevezett sötétkamrák találhatóak 16,

22 és 8 fogoly számára, valamint egy helyiség két ör számára, és két kis előtér kandallóval (1783-84). Az első és második emelet eredetileg az ú.n. állami foglyoknak és prominens személyeknek volt börtönként fenntartva. 1783-ban a második emeleten a börtönigazgató lakása került elhelyezésre, egy helyiség a börtönörök számára és három cella a prominens foglyok számára, amelyek közül kettőt 1785-ben szabó- és cipészműhelyé alakították át.

Az első emeleten a börtönigazgató lakásán és két börtönör részére fenntartott helyiségen kívül négy cella is volt összesen 28 fogoly számára (1783), amelyeket 1784 júniusában börtönkörházzá alakították át. Az épületfunkciók módosításával a börtön befogadó kapacitása 80 főről (1783) 45 főre csökkent (1785).

A legtöbb prominens bebörtönzött személy 1783 előtt valószínűleg ennek az épületnek a felső emeletén raboskodott, köztük az osztrák Franz von der Trenck báró is, a pandúrok ezredese, aki 1749-ben halt meg Špilberkben.

A 19. század első felében átépített épületet 1850 után lebontották, és az árkot a felső emelet kazamatáinak szintjéig feltöltötték. Egy régészeti feltárás során megtalálták az épület alapjait, és az árkot az eredeti szintjére vitték (1991).

C D ÉSZAKI KAZAMATÁK / az ú.n. józsefi traktus

C FELSŐ EMELET – 1784-ben börtönné alakították át; 1992-ben restaurálták.

Az 1742-ben épült börtönfolyosó megőrizte eredeti formáját, a másik folyosót azonban falakkal őrszobákra, cellákra és kandelóval ellátott előterekre osztották fel.

14 Helyiség az örök részére, kis előtérrel

15 Felülvilágítók – 1880 előtt befalzták őket, és a föld feletti részt lebontották. Egy részüket visszaállították eredeti formájukba (1992).

16 A cserépkályhát az előtérből fűtötték, a fűtőanyag pedig bükkfa volt.

17 Cella 21 fogoly részére (1784)

18 Cella 18 fogoly részére

19 A felső és az alsó szint közötti nyílást eredetileg valószínűleg az itt tárolt anyagok szállítására használták. A börtön fennállása idején nem használták, és befalzták. 1880-ban került felújításra.

20 Cella 12 fogoly részére – installáció

21 Cella 22 fogoly részére – installáció

22 Börtönkonyha (1784).

Az éjjeli órtorony (a bejáratát befalzták) 1809-ben semmisült

meg, amikor a napóleoni francia hadsereg a špilberki erődítmény egy részét felrobbantotta.

23 Nagyméretű cella 33 fogoly részére. Itt megmaradtak a későbbi módosítások, vagyis az 1833-ban készült keresztfalak, amikor az eredeti cellákból a szigorított zárak építéséhez szükséges módosításokat végezték el, valamint a látogatók számára átjárókat építettek. Dokumentumok, amelyek a kazamatákban végzett átépítéseket (1833, 1880, 1921 után, 1945 stb.) bizonyítják.

24 A kazamatákat a kastély északi szárnyával összekötő lépcsőt 1939-1941 között építették a látogatók számára a felülvilágítók helyén.

25 Helyiség a börtönörök számára (1784)

D ALSÓ EMELET – a József-tömlőcök rekonstrukciói (1784-90), a német hadsereg által végzett, óvóhelyé történő átépítések (1945)

26 Helyiség a börtönörök számára (1785), amelyet később halottasházként használtak

27 A német hadsereg által végzett átalakítások, amelyekkel óvóhelyeket alakítottak ki a špilberki helyőrségük számára a II. világháború végén (1944-45 telén).

28 Az ú.n. József-tömlőcök – fából készült kamrák – a legelvetemültebb bűnözők részére készültek, amelyben az elítéltek életük végéig leláncolva voltak, II. József parancsára kerültek elkészítésre 1784 szeptembere és decembere között, és 1790 májusában II. Lipót parancsára szüntették meg őket. 1785-ben az alsó szinten összesen 29 rab volt (1992-es rekonstrukció az eredeti források szerint).

29 Helyiség a börtönörök számára (1785)

30 Egy Siemens & Halske telefonközpont telefonközpontjának torzója egy német katonai óvóhelyen.

A → **B** → **C** → **D**

Megjegyzés: A zárójelben lévő dátumok az alapítás vagy az első írásos említés évét jelzik. Az *installáció* kifejezés olyan múzeumi installációra utal, amely kísérletet tesz az eredeti állapot rekonstrukálására a fennmaradt források alapján.

spilberk.cz ↗

Facebook → @Muzeum.mesta.Brna

@Spilberkhrad

Instagram → @hradspilberk

TikTok → @hradspilberk

KAZAMATÁK – BÖRTÖNÖK

A várlátogatás iránya és a tárlatvezető
Muzeum města Brna /
Brno-i Városi Múzeum /
Brno 2023

A szöveget összeállították:
PhDr. Jiří Vaněk, Michal Hancák